

Petra Milošovičová

Enkele beginselen van de persoonlijke, professionele en interculturele ontwikkeling van toekomstige vertalers

(Niet alleen voor neerlandici)

Abstract

Some principles of intercultural personal development for future translators (not only Dutch translators).

This paper points out the necessary hard and soft skills of future translators and interpreters with regard to their intercultural competences. The issue has been widely discussed around the world, but the wide range of problems needs to be updated in each country, for each language pair. For students of Dutch Studies, the fact that Dutch as a pluricentric language often has terminological variants and pseudo-synonyms adds to this. In any case, this should also be conveyed didactically and thus sensitize the students in this respect as well

Keywords: interculturality, pluricentrism, Dutch language, language variants

1. Inleiding

Het anachronisme dat vertaling een taalkundige overdracht is of een vervanging op taalkundig vlak, is allang achterhaald door verschillende moderne opvattingen vanuit de vertaalwetenschap. Op dit punt gaan we uit van het huidige model van vertalen en vertalen als interculturele communicatie, maar we zullen ons vooral richten op de creatieve activiteit, de persoonlijkheid en vaardigheden van de vertaler en/of tolk. De inmiddels ingeburgerde Nederlandse benaming voor dit beroep bevat een element van

“bemiddeling”: intercultureel bemiddelaar, interculturele bemiddeling. De Duitse term *Sprachmittler* is al enkele decennia in gebruik, maar legt meer de nadruk op taal. Voor zover wij weten bestaat er nog geen beknopte gecodificeerde naam voor het beroep in het Slowaaks, maar wij zullen die mettertijd nodig hebben om het brede spectrum van het beroep aan te geven, om het “glans”, respectabiliteit en erkenning te geven en om het aantrekkelijker te maken voor kandidaten voor deze studie.

2. Beginselen van de persoonlijke ontwikkeling van toekomstige vertalers

Onze afdelingen houden al lang geen selectieve toelatingsexamens meer. Hierdoor worden vaardigheden en leerhoudingen niet getest. Denk hierbij aan een geschiktheidstest of profieltoets om onder andere de intellectuele, retorische, geheugen- en stressbestendige, tekstvormende bekwaamheden van de kandidaat te testen. Het is belangrijk dat er aandacht uitgaat naar de persoonlijke ontwikkeling van toekomstige vertalers, zodat ook deze vaardigheden worden ontwikkeld.

Wij beschouwen persoonlijke groei als de permanente verwerving van sociale kwaliteiten (ook wel *hard skills* genoemd), die tegelijk met andere competenties al in het hoger onderwijs moeten worden ontwikkeld, en niet alleen in de sociale en menswetenschappen. De persoonlijke groei van de student, die het onderwerp is van debat en meervoudige classificaties, moet in elke vorm van academisch onderwijs worden aangemoedigd. Hier baseren wij ons op het inspirerende INCOMS-project dat in België in het Universitair Centrum Leuven werd uitgevoerd en waarin de volgende persoonlijke kwaliteiten werden geïdentificeerd die moeten worden ontwikkeld en versterkt:

- onafhankelijkheid,
- samenwerking en sociale netwerken,
- zelfvertrouwen,
- flexibiliteit,
- openheid,
- creativiteit,
- een duidelijke visie op de toekomst,
- emotionele stabiliteit.

Naar onze mening zijn dit treffend verwoorde kenmerken die duiden op wat sociale intelligentie wordt genoemd (Frankovský & Birknerová, 2017). Dit verschijnsel werd een eeuw geleden als een van de eerste aanhangig gemaakt door E. L. Thorndike, die het omschreef als het vermogen om andere mensen te begrijpen en te leiden en om verstandig te handelen in intermenselijke relaties. Volgens Thorndike heeft sociale intelligentie een structuur met twee factoren: het bestaat uit cognitieve elementen (dat is het begrijpen van andere mensen) en gedragsmatige elementen, dat wil zeggen het vermogen om verstandig te handelen in interpersoonlijke relaties (geciteerd in Frankovsky & Birknerová, 2017).

Hoewel verschillende culturen, op basis van hun historische ontwikkeling, hun eigen modellen hebben van de ideale persoonlijkheid, gewapend met sociale en emotionele intelligentie naast een hoog IQ, is het in de geglobaliseerde wereld van vandaag niet langer mogelijk alleen maar eenzijdig te denken. Vandaag de dag opereert iedereen immers in een min of meer interculturele omgeving en moet iedereen afstappen van ethnocentrisch denken. In de resultaten van het bovengenoemde INCOMS-project worden 9 dimensies van interculturele competentie genoemd, die volgens ons zeer relevant zijn. Deze omvatten:

- **zelfkennis:** reflectie over het eigen gedrag/de eigen handelingen en het eigen bestaan, waarbij de eigen logica en vanzelfsprekendheid in twijfel worden getrokken;
- **flexibiliteit:** in het zoeken naar de eigen grenzen, het vinden van een evenwicht tussen “aanpassing” en “openheid” voor (cultureel) onbekende of weinig bekende situaties, gewoonten, gebruiken;
- **veerkracht:** in dit geval gaat het om realistisch optimisme, een zekere mate van vermogen om een tegenslag te weerstaan, waarbij het individu of de organisatie in staat moet zijn te reageren op de spanningen, frustraties en weerstand die door de nieuwe situatie worden gecreëerd;
- **openheid:** bij communicatie gaat het niet alleen om het bestaan van een “verschil van mening”, het is vooral de houding ten opzichte van het “verschil van mening/meningsverschil” die bijdraagt tot het welslagen van een vergadering of samenwerking;
- **het verwerven van kennis:** bij deze dimensie gaat het om het vinden van een evenwicht tussen, enerzijds, het leren over de cultuur en, anderzijds, het kijken naar de uniciteit van elke persoon in een bepaalde situatie;

- **competentie om relaties op te bouwen:** de nadruk ligt op gevoeligheid voor de unieke mix van identiteiten waaruit elke persoon bestaat (op basis van geslacht, leeftijd, opleiding, enz.) en niet alleen op het vertrouwen op de culturele achtergrond van een andere persoon;
- **communicatieve competentie:** dit heeft betrekking op het vermogen om actief te luisteren, d.w.z. om echt te proberen zich in te leven in de persoon die ons iets te zeggen heeft en zich tegelijkertijd bewust te zijn van de mogelijke gevolgen van de communicatie;
- **conflictbeheersing:** in dit geval gaat het erom dat men in staat is de eigen grenzen te bepalen en te overschrijden, niet alleen om conflicten te onderkennen maar ook om ze op te lossen;
- **multiperspectiviteit:** het is gebaseerd op gelijkheid en streeft op basis van dit beginsel naar een evenwicht tussen “erkende gelijkheid” en “erkende diversiteit”.

Toegepast op de opleiding van vertalers en tolken, moeten deze competenties vanaf het begin van de studie worden ontwikkeld, door ze in andere vakken in te voeren, omdat studenten moeten worden voorbereid op de confrontatie met andere culturen.

3. Intercultureel competentieprofiel van een vertaler

Praktiserende vertalers kennen zowel de complexe taalkundige als de interculturele problemen en verschillen waarmee zij te maken krijgen en bevinden zich werkelijk in de rol van bemiddelaar. Ongetwijfeld moeten zij naast een hoog IQ ook emotionele kwaliteiten (EQ) en sociale intelligentie – persoonlijke kwaliteiten – bezitten.

Hoewel de ontwikkeling van persoonlijke kwaliteiten in gelijke mate tot alle disciplines en taalspecialisaties behoort, moet de opleiding in vertalen en tolkoefeningen de nadruk leggen op de vreemde taal in kwestie in wisselwerking met de eigen taal en het specifieke culturele complex waarin de vreemde taal opereert. De verbetering van de taalvaardigheid (zowel bij VJ als CJ) moet parallel lopen met de opleiding en ontwikkeling van interculturele competentie.

Interculturele competenties zijn de meest genoemde vereisten in het kader van de internationalisering in het hoger onderwijs. Het is waarschijnlijk onmogelijk ze in detail te definiëren omdat ze variabel zijn in tijd en ruimte. Hier geven wij de volgende twee definities van interculturele com-

petentie, aangezien in beide definities effectief intercultureel functioneren wordt geïntegreerd:

‘Het vermogen om effectief en gepast te interageren in interculturele situaties, op basis van de eigen interculturele kennis, vaardigheden / competenties, en overtuigingen.’ (1)

‘Interculturele competentie is het gepast en doeltreffend omgaan met interacties tussen mensen die tot op zekere hoogte uiteenlopende of uiteenlopende affectieve, cognitieve of relationele oriëntaties in de wereld vertegenwoordigen.’ (2)

In het kader van het genoemde project definieert en structureert INCOMS interculturele competentie als volgt:

culturele zelfkennis	Studenten kennen hun eigen cultuur en wereldbeeld en zijn in staat het in verband te brengen met andere gezichtspunten.
culturele flexibiliteit	Indien nodig, veranderen studenten hun gedrag en stijl. Communicatie in interculturele situaties zal zich aanpassen en alternatieven aandragen over hoe zich te gedragen.
culturele weerstand	Studenten analyseren grondig en constructief complicaties en negatieve gevoelens die kunnen optreden bij interculturele interacties.
culturele gevoeligheid	Studenten accepteren de visie en expertise van een ander en accepteren tegelijkertijd de betrekkelijkheid van hun eigen visie en ideeën/meningen.
culturele kennis	Studenten verwerven kennis van andere culturen en zijn in staat om van deze kennis passend gebruik van maken met respect voor elke persoon en hun uniciteit.

interculturele competentie	In interculturele situaties is de student in staat om professionele relaties met collega's, klanten en andere belanghebbende groepen op te bouwen terwijl ze een positieve sfeer en vertrouwen creëren.
cultureel communicatieve competentie	Studenten analyseren specifieke kenmerken van hun eigen communicatiestijl, corrigeren die indien nodig en onderzoeken de communicatiestijl van een andere persoon.
cultuurconflictmanagement	Studenten zien interculturele conflicten als een kans om iets nieuws te leren en zijn zich bewust van hun eigen stijl van conflicthantering.
meerdere perspectieven	Studenten benaderen een situatie, probleem of kwestie vanuit verschillende culturele perspectieven en begrijpen de perspectieven.

Wij vinden deze dimensies zeer inspirerend en zijn van plan de tabel ter discussie aan de studenten zelf voor te leggen, omdat wij in de praktijk vaak eerste-orde-denken zien waarbij de nieuwsgierigheid naar bredere interdisciplinaire contexten ontbreekt. Wij hopen dat een directe confrontatie met de verschillende dimensies de vertaalstudenten gevoelig kan maken om zich aan te passen.

4. Het probleem van het linguïstisch pluricentrisme in de opleiding van vertalers met het Nederlands als voorbeeld

De training van interculturele competenties, die in principe zeer linguïstisch zijn maar specifiek op een bepaalde taal en haar cultuur gericht, heeft verschillende bijzondere kenmerken in het geval van de training met een focus op pluricentrische talen (bijv. Duits, Ďuricová, 2015). Op deze

plaats vermelden we het verschijnsel dat het Nederlands een pluricentrische taal is, vandaar het bestaan van verschillende taalkundige varianten. De Nederlandse Wikipedia definieert een pluricentrische taal als volgt:

‘Een pluricentrische taal is een taal met twee of meer standaardvormen die zowel in gesproken als geschreven vorm worden gebruikt. Deze situatie doet zich vooral voor wanneer één taal de officiële taal van meer dan één land is. Belangrijke voorbeelden voor pluricentrische talen zijn Engels, Portugees, Duits, Frans en Mandarijn.’

(https://nl.wikipedia.org/wiki/Pluricentrische_taal)

Omdat het Nederlands functioneert als nationale taal in Nederland, in België naast het Frans en het Duits, in het Zuid-Amerikaanse Suriname, of als een van de talen die op de Caribische eilanden Aruba, C en SM worden gebruikt (op de Caribische eilanden Aruba, Curaçao en Sint Maarten), komt het niet in slechts één vorm voor. Naast het geschreven Standaardnederlands, de bindende gemeenschappelijke standaard, wordt het gebruikt in verschillende taalvarianten (taalvarianties).

De daarmee samenhangende verschijnselen van standaardisatie en verspreiding van het Nederlands worden behandeld door de Nederlandse Taalunie, die voorrang geeft aan het Standaardnederlands of de standaardspelling van het Nederlands. Het gaat echter ook om andere variëteiten van het Nederlands (regiolecten, dialecten, sociolecten, enz.), die in de samenleving een aan de omgeving aangepaste waarde moeten hebben en door de mensen op passende wijze moeten worden gebruikt. Sociolinguïstisch onderzoek richt zich op deze variëteit aan varianten ook vanuit didactisch en translationeel oogpunt (Bossaert, 2017), omdat ze een serieus probleem vormen vanuit het oogpunt van buitenlandse (extramurale) niet-Nederlandse studies.

De taalproblemen (het bestaan van meerdere varianten, terminologische inconsistentie) die voortvloeien uit het pluricentrisme zijn een gevolg van territoriale en culturele verschillen die de communicatie zichtbaar en onzichtbaar beïnvloeden. We hebben elders (Milosovicova, 2019, p. 71) meer in detail gesproken over culturele verschillen. Hier presenteren wij de resulterende SWOT-tabel met de belangrijkste punten duidelijk aangegeven: de positieve en negatieve kanten van dit soort intercultureel contact in professionele interacties.

Territoriale verschillen komen voor ons in de SWOT-analyse als volgt naar voren:

Sterke punten (Strengths)	Zwakke punten (Weaknesses)
<ul style="list-style-type: none"> • interactieve uitwisseling van kennis, vaardigheden en ervaring • verruiming van horizons en visies 	<ul style="list-style-type: none"> • enkele culturele normen en conventies kunnen onverenigbaar zijn
Kansen (Opportunities)	Bedreigingen (Threats)
<ul style="list-style-type: none"> • het verbreden van culturele horizons • de verschillen worden door de meeste actieve deelnemers waargenomen, en moeten worden benut om sensibilisering voor verschijnselen te bereiken 	<ul style="list-style-type: none"> • niet-voorbereid zijn leidt tot stereotypen en vooroordelen

Territoriale varianten in het Nederlands komen overal in de taaltraining voor, waarbij uitdrukkingen van het Standaardnederlands tegenover belgicismen worden afgebakend, soms zelfs met een derde, Surinaamse variant (bijv. leuk/plezant, jurk/kleedje, open heis/opedeur/opo oso, vrachtwagen/camion/autotruck, bekend/beroemd/populair). Voor de opleiding van vertalers zijn doubletten en pseudosynoniemen echter van bijna strategisch belang, bijvoorbeeld in de terminologie van het staatsbestuur (Bossart, 2018) of het recht (Štefková, 2013). In hun toekomstige vertaalpraktijk zou het namelijk een onvergeeflijke faux pas zijn indien zij “misplaatst”, ten onrechte voor wat betreft het grondgebied van Nederland, België of Suriname, gecodificeerde termen zouden verwarren. Ervaren officiële vertalers geven illustratieve voorbeelden (Knap-Dlouhá & Škrantová, 2008, p. 87):

Nederland	België
aangeklaagde	beklaagde
officier van justitie	procureur van de koning
voortgezet onderwijs	secundair onderwijs
Minister-president	Eerste minister
de Hoge Raad	het Hof van Cassatie

Met pluricentrische talen is het mogelijk om (niet alleen door studenten) een vaak verwaarloosd taalkundig verschijnsel aan te tonen, zoals het gebruik van identieke namen voor verschillende begrippen (valse vrienden): b.v. arrondissementsrechtbank (in Nederland een arrondissementsrechtbank, in België een competentiehof in geval van competentiegeschillen). Ook het gebruik van een andere naam voor een identiek begrip is een vertaalstruikelblok: het hoogste rechtscollege is in Nederland de Hoge Raad, in België het Hof van Cassatie (Štefková, 2013, p. 76). Zelfs uit dit eenvoudige voorbeeld blijkt dus dat pluricentrisme niet alleen een taalkundig probleem is, maar evenzeer een sociaal-cultureel probleem dat bijzondere aandacht verdient in het onderwijs.

5. Conclusie

In ons artikel hebben wij verschillende opsommingen gegeven – dimensies, eigenschappen, attributen en kenmerken. Wij werden hiertoe niet geleid door een verlangen naar schematisme, maar door een heldere kijk op de relevante feiten. Met het oog op de academische opleiding van toekomstige vertalers willen wij echter één concept benadrukken: sensibilisering. Namelijk sensibilisering in de zin van het voortdurend opwekken van nieuwsgierigheid, inspiratie tot intercultureel denken; sensibilisering voor ethische en professionele kwesties, bereidheid tot de voortdurende dynamiek van de ontwikkeling van de interculturele communicatie.

Bibliografie

- Bossaert, B. 2017. 'Nizozemský jazyk z hlediska sociolingvistiky.' *Capita selecta z nizozemské lingvistiky*. Olomouc: Univerzita Palackého. 184–206.
- Bossaert, B. 2018. 'Didaktické postupy v profesionalizácii komunitného tlmočenia.' *Kontexty súdneho prekladu a tlmočenia*: Roč. 7. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave. 7–26.
- Đuricová, A. 2015. 'K otázkam úradného prekladu a tlmočenia v Rakúsku.' *Úradný prekladateľ v slovenskom a európskom sociálnom priestore*. Bratislava: Vydavateľstvo Univerzity Komenského v Bratislave. 146–172.

- Frankovský, M. & Birknerová, Z. & kol. 2017. *Sociálna inteligencia – významná osobnostná charakteristika manažéra a coping*. Prešov: Bookman s.r.o.
- Knap-Dlohá, P. & Škrlantová, M. 2008. 'Rechtstaallandschap. Intra-linguale vertaling van juridische terminologie bij de didactisering van juridische vertaling.' *Praagse perspectieven 5*. Praha: Universitas Carolina Pragensis. 82–96.
- Milošovičová, P. 2019. *Zdroje Synergických efektov v interkultúrnom manažmente*. Praha: Wolters Kluwer ČR.
- Sandrini, P. 1996. *Terminologiearbeit im Recht. Deskriptiver begriffsorientierter Ansatz vom Standpunkt des Übersetzens*. Wien: Termnet.
- Štefková, M. 2013. *Právny text v preklade. Translatologické aspekty právnej komunikácie v kombináciách málo rozšírených jazykov*. Bratislava: Iura Edition.
- Vanderweghe, W. 2005. *Duotexten. Inleiding tot vertaling en vertaalstudie*. Gent: Academiapress.
- Pieper, A. 1995. *Einführung in die Ethik*. Stuttgart: Franke.

Internetbronnen

LIJST VAN VERSCHILLEN TUSSEN HET NEDERLANDS IN BELGIË, NEDERLAND EN SURINAME
(https://nl.wikipedia.org/wiki/Lijst_van_verschillen_tussen_het_Nederlands_in_België,_Nederland_en_Suriname). (laatst geraadpleegd op 29 juli 2019).

INTERNATIONALE COMPETENTIES

(<http://www.internationalecompetenties.be/nl/icoms/persoonlijke-groei/>). (laatst geraadpleegd op 29 juli 2019).

INTERNATIONALE COMPETENTIES

(<http://www.internationalecompetenties.be/nl/icoms/interculturele-competentie/>). (laatst geraadpleegd op 29 juli 2019).

INTERCULTURELE COMPETENTIES. HISTORIE, MODELLEN EN TECHNIEKEN

(<https://escia.nl/2018/07/18/interculturele-competenties-historie-modellen-en-technieken/>). (laatst geraadpleegd op 29 juli 2018).

PLURICENTRISCHE TAAL 2022.

(https://nl.wikipedia.org/wiki/Pluricentrische_taal). (laatst geraadpleegd op 20 juni 2022).

TAALVARIATIE 2019.

(<https://taalunie.org/dossiers/54/taalvariatie>). (laatst geraadpleegd op 29 juli 2019).

Deze publicatie kwam tot stand met steun van het project KEGA č. 034UK-4/2022 2022 Inovatívna nederlandistika v sociolingvistických súvislostiach (Innovatieve neerlandistiek in sociolinguïstische context).